

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kirkkohallitus tuo lausunnossaan esiin etenkin Suomen ev.lut. kirkon diakoniatyöntekijöiden arvioita toimeentulotuesta annetun lain mahdollisen muuttamisen vaikutuksista. Kirkkohallitus vastustaa ehdotusta, jolla tiivistetään kokoaikatyötä hakevaksi työnhakijaksi ilmoittautumisen velvoittavuutta. Diakoniatyöntekijät kohtaavat työttömiä ihmisiä, joilla on lääkärinlausunto työkyvyttömyydestä tai sairauslomaa, mutta jotka työvoimaviranomaisen tai Kelan mukaan eivät ole työkyvyttömiä. Osa-aikatyö voi olla merkittävä apu taloudellisesti ja henkisesti. Kaikilla ei ole resursseja tehdä kokoaikatyötä joko fyysisesti, henkisesti tai ajankäytöllisesti.

Diakoniatyöntekijät pelkäävät kokoaikatyön hakemisen velvoittavuuden lisäävän ahdistusta ja mielenterveyden ongelmia, mikä haastaa rajallista työkykyä entisestään. Huolta kannetaan varsinkin erityislusten ja sairaiden lasten perhetilanteista. Lasten hoitopäivät venyvät pitkiksi ja erityislapsen hoidon ja terapian tarve sijoittuu usein päiväsaikaan, jolloin osa-aikatyö on käytännössä ainoa tapa osallistua työelämään. Omaishoidontuen päätöstä ei aina saa, koska hyvinvointialueilla ei ole mahdollisuutta myöntää etuutta.

Diakoniatyöntekijät kertovat kohtaamiensa ihmisten tosiasiallisesta työkyvyttömyydestä, osatyökykyisyydestä ja vaikeuksista esimerkiksi päästä eläkkeelle tilanteissa, joissa työkykyä ei ole. Diakoniatyöntekijät pitävät tärkeänä säilyttää KELA:n harkintavalta etuuksista päätettäessä.

Kirkkohallitus pitää hyvänä ehdotusta siitä, että toimeentulotuen hakijan tulisi aina ensin hakea muut ensisijaiset etuudet. Yleensä myös diakoniatyön myöntämän taloudellisen avun edellytyksenä on ensisijaisten etuuksien hakeminen. Diakoniatyöntekijät kiinnittävät kuitenkin huomiota siihen, että etuuksista pitäisi tiedottaa paremmin ja palveluohjausta tulisi olla saatavilla enemmän. Toimeentulotukea tulisi olla mahdollista saada ensisijaisen etuuden päätöstä odottaessa, jotta tulottomia jaksoja ei olisi ensisijaisen etuuden päätöksen viipyessä. Oikean lääkärinlausunnon saaminen voi olla vaikeaa. Asiakkailla ei aina ole taitoa hakemusten tekemiseen tai tietoa heille

kuuluvista etuuksista. Kriisitilanteessa asiakkaalla voi myös olla alentunut kyky etuuksien hakemiseen ja asioidensa edistämiseen.

Viimesijaista etuutta saavien osalta voidaan kysyä, onko heillä tosiasiallista mahdollisuutta esimerkiksi sairauden tai muun elämän kriisitilanteen vuoksi huolehtia omasta toimeentulostaan. Kirkkohallitus pelkää perusosan alentamisen pitkäaikaisesti 20, 40 tai 50 prosentilla jättävän ihmisiä kohtuuttomiin tilanteisiin ja lisäävän esimerkiksi diakonian taloudellisen ja aineellisen avun tarvetta. Toimeentulotuen perusosan puolittamista jopa kuuden kuukauden ajaksi pidetään liian suurena ja rangaistuksenomaisena. Toimeentulotuen perusosan puolittamisen nähdään myös vaikeuttavan perheissä asuvien lasten tilannetta ja lisäävän lapsiperheköyhyyttä. Perusosan alentamisessa tulee käyttää yksilökohtaista harkintaa ja palveluohjaus hyvinvointialueelle tulee säilyttää.

Toimeentulotuen hakijan sekä häntä avustavan työntekijän kannalta on tärkeää ymmärtää selkeästi tuen saamisen sekä alentamisen kriteerit. Perusosan alentamiseen liittyen kriteerejä eivät ole esityksessä riittävän selkeästi määriteltä. Lisäksi perusosan alentamisesta on suunniteltu poistettavan yksilökohtainen harkinta, minkä diakoniatyössä katsotaan hidastavan tilanteen korjaamista.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Kirkkohallitus vastustaa etuoikeutetun tulon eli 150 € suojaosan poistamista. Suojaosan katsotaan tuovan pientä joustoa tilanteessa, kun heikko taloudellinen tilanne pitkittyy. Muutoksen myötä nk. keikkatyön kannustavuus heikkenee, mikä myös johtaa passivoitumiseen ja voi lisätä harmaata taloutta. Etuoikeutettua tuloa pidetään merkittävänä erityisesti osa-aikatyötä tekeville ja uutta työtä aloittaville. Kun samaan aikaan leikataan perusturvan tasoa ja poistetaan suojaosuudet, syntyy asiakkaan näkökulmasta kaksinkertainen leikkaus, jolloin tilanteen korjaaminen vaikeutuu ja velkaantuminen lisääntyy.

Kirkkohallitus vastustaa muutosehdotusta vähäisiksi katsottavien ansiotulojen ja avustusten muuttamisesta kokonaan huomioitavaksi tuloksi. Esimerkiksi diakoniatyöntekijät kertovat perusturvan tason olevan niin matala, että asiakkaat joutuvat lainaamaan rahaa arjessa selvitäkseen. Veronpalautuksia käytetään usein rästiin jääneiden laskujen ja velkojen maksamiseen. Lakiehdotus asettaa toimeentulotukea saavien perheiden lapset eriarvoiseen asemaan.

Kirkkohallitus ei puolla ehdotusta toimeentulotuen perusosan tason leikkaamisesta. Nykyiselläänkin riittämättömän perusosan leikkaamisen katsotaan johtavan ruoka-avun ja taloudellisen avun tarpeen lisääntymiseen. Perusturvaa on jo heikennetty esimerkiksi hyväksytyjä asumiskustannuksia pienentämällä ja työttömyysturvaa heikentämällä. Samaa aikaan tehtävän yleistuen tarveharkinnan vähentämisen vuoksi hallituksen esitys tulee vaikuttamaan merkittävästi työttömien 55–64-vuotiaiden taloudelliseen tilanteeseen.

Hallituksen esityksessä toimeentulotuen muuttamisesta suurin kolmen prosentin leikkaus kohdistuisi yksin asuviin henkilöihin sekä vanhempansa luona asuviin 18 vuotta täyttäneisiin henkilöihin. Kirkon diakoniatyössä kohdatuista ihmisistä yli puolet on yksinasuvia. Yksin asuvilla ei ole muita jakamassa arjen välttämättömiä kustannuksia, jolloin heidän taloudellinen tilanteensa on haavoittuva, ja he tarvitsevat muita useammin tukea seurakunnista ja järjestöistä jo tällä hetkellä.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kirkkohallitus pitää tärkeänä säilyttää toimeentulotukilain 18 h § Kansaneläkelaitoksen oma-aloitteinen tietojen luovutusvelvollisuus hyvinvointialueelle. Myös diakoniatyöntekijöiden kokemus puoltaa sitä, että ohjaus hyvinvointialueelle tulee säilyttää, koska sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi tulee tehdä ennen perusosan alentamista. Diakoniatyön asiakaskohtaamisista saatujen tietojen perusteella velvollisuuksien laiminlyöminen ei yleensä johdu aktiivisista teoista tai tietoisesta tekemättä jättämisestä, vaan taustalla on tiedon tai kielitaidon puutetta tai sairaudesta (esim. päihde- ja mielenterveyshäiriöt) tai kriisitilanteista johtuvia toimintakyvyn rajoitteita.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kirkkohallituksella ei ole kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvää lausuntopalautetta.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Asumisen tarkentamiseen liittyvä muutos, jossa kohtuulliset asumismenot voivat laskea vuosittain viidellä prosentilla, vaikeuttaa toimeentulotukea saavan kiinnittymistä kotipaikalleen. Diakoniatyöntekijöiltä saadun tiedon perusteella kohtuuhintaisia asuntoja ei ole jokaisella paikkakunnalla tarjolla tälläkään hetkellä. Muuttaminen lyhyellä aikavälillä on taloudellisesti sekä sosiaalisesti kuormittavaa ja lisää yksinäisyyttä, juurettomuutta ja ulkopuolisuuden kokemusta.

Kirkkohallitus pitää kannatettavana ehdotusta toimeentulotuen maksamisesta vuokranantajalle, mikäli saman asunnon vuokravakuus on myönnetty osana perustoimeentulotukea. Diakoniatyöntekijöiltä saadun tiedon mukaan muutos ehkäisee vuokravelkojen syntymistä ja häätöjä.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Kirkkohallitus toteaa, että heikoimmassa asemassa olevien ihmisten hyvinvointiin kohdistuvia vaikutuksia on arvioitu niukasti. Yhteisvaikutusten arviointia eri perusturvaan kohdistuvien lakimuutosten vaikutuksista ei ole tehty.

Kuten hallituksen esityksen vaikutusten arvioinnissa todetaan, perusturvan sanktioilla ei edistetä kokopäivätyön tekemisen mahdollisuuksia etenkin tilanteessa, jossa työtä ei ole tarjolla kaikille eikä kykyä kokopäivätyön tekemiseen ole. Lakiesityksen vaikutukset työllisyyden kasvuun ovat liian optimistiset.

Vaikutusten arvioinnissa todetaan lakimuutoksen lisäävän lapsiperheiden ahdinkoa vanhempien perusosan tason leikkausten myötä. Tämä arvio tulee ottaa vakavasti, jotta toimeentulotukea saavan perheen lasten hyvinvointi ei vaarannu. Perusosaa alentamalla ei lisätä vanhemman mahdollisuutta työllistyä sellaisissa tilanteissa, kun kokoaikainen työllistyminen on mahdotonta perhetilanteen vuoksi. Diakoniatyöntekijöiltä saadun tiedon mukaan vähävaraisten perheiden lapset kokevat jo tällä hetkellä syyllisyyttä siitä, että ovat perheessä kuluerä ja vaikeuttavat perheen taloudellista tilannetta. Nämä kokemukset vaikuttavat lasten ja nuorten henkiseen hyvinvointiin ja kasvuun, mitä ei pitäisi lakia tiukentamalla vaarantaa.

Muu lausuntopalaute:

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, taloudellisen tilanteen lisäksi toimeentulotuen saajia yhdistää usein monet muut huono-osaisuuden muodot. Kirkkohallitus huomauttaa, että mikäli lakimuutoksen sisältämät ehdotukset hyväksytään, toimeenpanossa tulisi seurata myös vähentyneen palveluohjauksen ja palvelutarpeen arvioinnin vaikutuksia heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elämään.

Diakoniatyöntekijöiden mukaan ihmisten elämäntilanteet ovat hyvin moninaisia. Sanktiot ja velvoitteiden lisäämiset eivät ratkaise ihmisten elämäntilanteisiin vaikuttavia haasteita eikä toimeentulotukeen kohdistetuilla leikkauksilla yksin paranneta valtion taloutta. Kelan etuuksien hakemiseen liittyy myös alikäyttöä. Tarvittaisiin enemmän kasvokkain tapahtuvaa neuvontaa ja ohjausta. Erityisesti alle 25-vuotiaat tarvitsevat tukea löytääkseen oman paikkansa yhteiskunnassa. Kaikkein heikoimmassa asemassa olevista tulee jatkossakin pitää huolta. Eriarvoisuutta ei tule lisätä tekemällä leikkauksia viimesijaisiin etuuksiin. Kuka tahansa ihminen voi sairastua, menettää työnsä tai kohdata muita vastoinkäymisiä, jolloin tarvitsee apua. Toimeentulotuki on viimesijainen etuus, jota ei ole tarkoitettu käyttää säännöllisesti, mutta todellisuus on toinen. Näille ihmisille tulisi tarjota kokonaisvaltaista apua ja tukea, ei pelkästään sanktioita.

Saloranta Teija
Kirkkohallitus